

De jaren dertig van de vorige eeuw

Tussen 1933 en 1941 verrijzen aan het Hoendiep een flink aantal woningen. Aansluitend op 'stoom, wasch- en strijkinrichting De Hoop' (nu Knol's Koekbakkerij) komt een woonblok naar ontwerp van architect Prummel. Daarna volgen drie blokken tussen de Rembrandt van Rijnstraat en de Friesestraatweg naar ontwerp van Kuiler & Drewes. Beide architectenbureaus ontwerpen in de stijl van de Amsterdamse School. Dat is duidelijk te zien aan de 'golvende bewegingen' in de voorgevels van de woonblokken.

De hoek met de Friesestraatweg is volgens de gemeente toe aan verbetering. Het besluit valt om de eind 19e eeuw gebouwde huizen te slopen. Dat gebeurt pas in de tweede helft van de jaren zestig. Maar de hoek blijft leeg. In 1987-89 komt er uiteindelijk een PTT-gebouw naar ontwerp van architect A. Bonnema. Het pand met een ver uitkragend bouwdeel dat rust op twee hoge zuilen, markeert op fraaie wijze de kop van Kostverloren.

Het begin van de Rembrandt van Rijnstraat wordt ook bebouwd in de jaren dertig. Opvallend is de zeer brede opzet van de straat. Deze is ingegeven door stedenbouwkundige plannen. In het Plan van Uitleg van 1906 komt de straat namelijk al voor (samen met de Admiraal de Ruyterlaan) als westelijk deel van een ringweg rond de stad. In de plannen van 1928 en 1932, waaraan Berlage meewerkt, staat dit idee nog steeds overeind. Pas in 1969 besluit de gemeente om dit deel van de ringweg meer naar buiten te verleggen. Niet dóór, maar lángs Kostverloren. In oude stedenbouwkundige plannen is de brede middenberm van de Rembrandt van Rijnstraat gereserveerd voor een tram. Maar die is er nooit gekomen. Misschien speelt mee dat de gemeente eind jaren twintig besluit van trams over te stappen op trolleybussen. Met de tijd verstrikt het beleid: tegenwoordig promoot Groningen de terugkeer van de tram.

De jaren van wederopbouw

Het naoorlogse Kostverloren geldt in Groningen als een vroeg voorbeeld van 'modernistisch vormgegeven nieuwbouw'. Tegenwoordig meer bekend als 'wederopbouwarchitectuur' of 'architectuur van de jaren vijftig'.

Woningbouwvereniging Gruno is de belangrijkste opdrachtgever van de wederopbouw. Veel woningen komen van de tekentafel van architect K.G. Olsmeijer. Omdat zo goedkoop mogelijk gebouwd moet worden, varieert de architect op een beperkt aantal ontwerpen.

Twee complexen van Olsmeijer in Kostverloren staan als monumentaal te boek: de zogeheten Westerflat aan de Friesestraatweg en Van Goyenstraat (1952-53) en het winkelcentrum met bovenwoningen aan de Jacob van Ruysdaelstraat (1956-57). Ook de Columnakerk (1969) van architect P. Bügel geldt als een voorbeeld van modernistische nieuwbouw.

De wijkvernieuwing

De wijkvernieuwing in Kostverloren begint in 2004. Restauratie, sloop en nieuwbouw volgen elkaar op. Voor de nieuwbouw worden bekende architectenbureaus aangetrokken: Bureau Noordeloos, Signatuur en MAD Architecten. De nieuwe Jan Steenstraat is een entree met allure geworden. Ver uitkragende bouwvolumes, gedragen door zuilen, flankeren op pontificale wijze het begin en het eind van de straat.

De Citroën-garage aan de Friessestraatweg wordt gesloopt om plaats te maken voor "La Déesse". De aluminium voorgevel van La Déesse vertoont opvallend veel overeenkomsten met het front van Citroëns bekendste auto, de zogeheten Snoek. Kortom, de nieuwbouw verwijst op fraaie en eigentijdse wijze naar het verleden van de locatie.

Beelden, gevelversieringen en gedenkstenen

Gjalt Blaauw is vooral bekend door zijn zogeheten stapelwerken, beelden die uit gestapelde onderdelen bestaan. In het park aan de Adriaan van Ostadestraat staan er twee: "Ra ra avis" (gemaakt in 1976, geplaatst in 1996) en "Zonder titel" (gemaakt in 1976, geplaatst in 1996). "Ra ra avis" staat aan het eind van de Adriaan van Ostadestraat. In het beeld is een vogel zonder kop te herkennen. "Ra ra avis" is Latijn voor "zeldzame vogel". Aan de andere kant van het park, richting speeltuin, staat "Zonder titel". Dit werk doet enigszins denken aan een hunebed.

Bij, op en tegen Openbare Jenaplanschool De Petteflet bevinden zich vier kunstwerken. De vier koperen draadfiguren (1958) op de dakrand van de school, in de eerste bocht van de Adriaan van Ostadestraat, zijn gemaakt door Anne Dekking-van Haeften. In de draadconstructies zijn diverse figuren herkenbaar: een slak, een mannetje bij een boom, een groepje herten en vogels. Een van de figuren is helaas zwaar beschadigd.

Het meest opvallend beeld is "Ot en Sien" (1963), eveneens van Dekking-van Haeften. De voorstelling van een moeder met twee kinderen is één van de bekendste werken van de kunstenaar. Schuin achter Ot en Sien, in de voorgevel van de school, is een kleurrijke abstracte muurschildering te zien. Het is onbekend wie het heeft gemaakt en wanneer het is aangebracht.

De vier schilderskwasten van kunstenaar Niells Niemeijer zijn geplaatst in 2006, in het kader van de opening van de nieuwe speeltuin. Het beeld is tevens een bewegwijzering. Op de stelen van de kwasten staan de namen van de instellingen die deel uitmaken van Vensterschool Schilderswijk. Aan de overkant van de straat, achter het woonblok, is in 2008 een tuin aangelegd. Het beeld in deze tuin, een metalen schildersezel, is eveneens van Niemeijer. De kunstenaar gebruikte voor beide werken schildersattributen om zodoende te verwijzen naar de naam "Schilderswijk".

We blijven in de Adriaan van Ostadestraat. De terracotta Haan tussen de nummers 163 en 165 heeft een achtergrondgeschiedenis. Aan het eind van de Eerste Wereldoorlog heerst grote woningnood in heel Nederland. Veel spoorwegmedewerkers in Groningen vinden dat de bestaande woningcorporaties zich te weinig inspannen om huizen te bouwen. Daarom willen ze een eigen vereniging. Dat wordt Gruno, opgericht in 1919 in Café De Unie op de Grote Markt. In 1939 viert de woningbouwvereniging haar vierde lustrum. De leden bieden dan het beeld aan. Waarschijnlijk symboliseert de Haan 'het ontwaken' ofwel de oprichting van een nieuwe woningbouwvereniging. Daarnaast geeft het dier ongetwijfeld het trotse gevoel van Gruno weer omdat ze er in is geslaagd goede huisvesting te realiseren. De maker van het beeld is onbekend.

Op een gevelsteen boven de Haan staat de tekst: "woningbouwvereniging Gruno deze steen is onthuld op den 27 sten november 1939 door den secretaris H. J. Stinissen".

Tussen de nummers 87 en 89 in de Gerard Doustraat bevindt zich een gevelsteen met het opschrift: "tot 26 mei stond hier De Donghorn en op 26 sept 1939 werd deze steen geplaatst". Boerderij De Donghorn staat aangegeven op de Kadasterkaart van 1821. In de jaren dertig van de vorige eeuw ontwikkelt Gruno een plan voor de bouw van 168 woningen in Kostverloren. De boerderij staat in de weg en wordt daarom gesloopt.

In een in 1339 gesloten verdrag heet het gebied van de huidige Van Gogh- en Breitnerstraat Dodingehorn, in latere jaren afgekort tot Donghorn. 'Horn' betekent 'hoek' en Doede of Dode is een oude mansnaam. Donghorn zou dus kunnen staan voor 'het land, het huis, het bezit van ene heer Doede of Dode. Maar omdat 'dong' in de streektaal 'mest' betekent, zou het ook kunnen zijn dat het hier gaat om een 'mesthoek': een plaats waar men gewoon was mest of drek te storten.

Rembrandt van Rijnstraat 49 wordt in 1956 uitgeroepen tot 500.000ste naoorlogse woning van Nederland. Om het gebeuren luister bij te zetten komen het Polygoonjournaal en minister Witte van Volkshuisvesting op 22 november 1956 naar Groningen. Witte overhandigt de toekomstige bewoners van nummer 49 hun sleutels en onthult vervolgens de gedenkplaat van beeldhouwer Rinus Meyer.

Het woonblok waarin de gedenkplaat van beeldhouwer Rinus Meyer zat, is gesloopt in het kader van de wijkvernieuwing. Meyers werk heeft in het najaar van 2008 een plaats gekregen op de middenberm van de Rembrandt van Rijnstraat.

Het winkelcentrum met bovenwoningen aan de Jacob van Ruysdaelstraat is gebouwd in 1956-57, in opdracht van woningvereniging Gruno, naar ontwerp van K.G. Olsmeijer. Coöperatie De Toekomst is jarenlang de belangrijkste gebruiker. De kunstwerken tegen de kopse kanten van de bouwblokken zijn in 1957 gemaakt door de Groningse kunstenaar Klaas van Dijk. De titels luiden: "Kunst", "Arbeid", "Het gezin" en "De dans".

Een kenmerk van de Nederlandse wederopbouwarchitectuur is dat volop uiting wordt gegeven aan optimisme, aan het geloof in een betere toekomst. Van Dijks werken in Kostverloren hebben een vergelijkbaar elan. De voorstellingen van een harmonieus gezin, dansers en werkende bouwvakkers stralen immers een positief wereldbeeld uit. In 2008 is gevelverlichting geplaatst onder de vier kunstwerken.

Door de wijkvernieuwing bruist het van de activiteiten in Kostverloren. Veel projecten zijn voltooid, andere lopen nog. De Vensterschool staat er fier bij, de omgeving van het complex is prachtig ingericht en iedereen kijkt reikhalzend uit naar de revitalisering van de winkelstrip aan de Jacob van Ruysdaelstraat. Kostverloren timmert aan de weg.

© J.Ekhart

